

SØMANDSSIND I SEJLSKIBE

Af

KNUD ANDERSEN

Langfartssejlerens søfolk, hårde som egenes knaster,
sønner af snævre lukafer og himmelstræbende master,
merlespigerets mestre, blankskrabte rundholters herrer,
hvem ingen kyster var fjerne og intet hav kunne spærre.

Emnet rummer stof til adskillige værker omfattende alle mulige søfolks væsen gennem mange hundrede år i højst forskellige skibe på de mest uensartede rejser. Desuden kan det ses under vidt forskellige synsvinkler og farves af den stemning, man er i.

Derfor vil jeg indskrænke mig til at give eksempler på sind blandt matroserne i nogle søfarende nationers store sejlskibe på lange rejser og sådan, som jeg opfattede det i den række år, da jeg var en af dem. Mentaliteten hos de mænd, der boede agterude, var en helt anden.

Her skal ikke refereres, hvad jeg har læst eller hørt fortælle. Det er mine egne erfaringer, der blandt andet har vist, at de dunkleste gåder i sjælens hemmelighedsfulde verden løses bedst ved, at man spørger sig selv.

Takket være søfolks utilbøjelighed til at røbe deres inderste tanker overfor fremmede, har landfolk gennemgående falske og forstenede begreber om den tids matroser, så efter at have spildt størstedelen af mit liv med at skrive bøger om sømandssind, venter jeg ikke, at følgende bemærkninger vil revidere noget som helst. Nu er vi desuden så godt som døde alle sammen, så hvad gør det?

Man forestiller sig den periodes søfolk som en lavtstående kaste, der ikke kunne begå sig blandt ordentlige mennesker og

var nødt til at friste livet ved en så foragtet håndtering, skønt intet erhverv kunne stille større krav til en mand. Her var det enten-eller, og den, der ikke egnede sig, søgte hurtigt tilflugt i damperne eller i land.

Det er en udbredt opfattelse, at navnlig sejskibsfolk var modtagelige for guds frygt eller anden form for overtro, og i hjemmefarten og under påvirkning af den såkaldte sømandsmission var der lidt om det.

Langfarten derimod var uegnet til at nære de tilbøjeligheder, hvorimod et overdådigt udvalg af eder, forbandelser og andre utvetydige ord trivedes som mider i gammel ost, ikke mindst takket være den hårde disciplin, der holdt galden flydende. Selvfølgelig kunne matroserne lejlighedsvis lade sig bevæge af hvad og hvem som helst – oftest dog i modsat retning – for med deres begrænsede frihed var de tilbøjelige til at reagere lynhurtigt, men uden ord, mod enhver form for mental påvirkning, der ikke tiltalte dem. Skønt et nyt testament eller lignende uden tvivl kunne findes i de fleste skibe, har jeg aldrig set nogen læse i det.

I øvrigt var det sjældent at se bøger i matroslukafet, og i de syv år, jeg sejlede der, så jeg ingen. Alligevel gør man klogt i at anerkende de folks særlige viden. Der var som regel mange nationer repræsenteret i ruffet; samtalen drejede sig især om de hjem, de havde forladt, de skibe, de havde sejlet med, hvoraf det sidste altid var det bedste, og de oplevelser, de havde haft til søs og ved land. Så godt som alle kendte en del til de steder, hvor skibe kommer, de mænd og kvinder, en sømand kan møde, og ikke mindst til vejr og vind over alle have, og jeg har ikke siden mødt nogen, der i højere grad end sejskibsmatrosen følte sig hjemme overalt på søen. Han havde venner og bekendte blandt mange folkeslag og racer, og det tjente naturligvis til at udvide hans horisont på en måde, bøger ikke formår.

Herunder skabtes en særpræget mentalitet – ingen andre mennesker i verden var som søfolk – og følgelig betragtedes de

af folk i land som halvville originaler, dannede mennesker gjorde bedst i at holde sig fra . . .

– En sejler er kommet i havn efter lang rejse og besætningen afmønstret. I køjerne ligger gamle hømadrasser og kasseret arbejdstøj. Ellers er ruffet tomt. Folkene er gået i land i deres bedste tøj og med en god afregning i lommen. Anført af logihusrunnere slentrer de i overstadigt humør og under en egen spænding af sted med de slunkne køjesække over skulderen mellem kajen og pakhusene ned til færgen, der skal føre dem over floden til grå gader, der opfattet fra havet med en sømands længselsfulde sind havde lignet blomstrende enge. Snart vil flokken spredes efter nogle afskedsglas i en snavset, halvmørk beværtning, der med sine dryppende ølhaner og søvnige barpiger fra en hjemgående langfarers dæk havde fremkaldt tanker om dunkle skove med rislende bække og elskovsglade nymfer. Grådige landhajer, surt stinkende rendestene og sløve piger var, hvad der mødte dem; men de havde penge, der kunne give tilværelsen kulør, her var mad og drikke i overflod, og det var søndag hele ugen, for rejsen var endt.

Søndagen blev sjældnen lang. Det var nemt for folk, der forstod at snakke for sig, at omtåge en sømands hjerne og tømme hans lommer. – Han er naiv og hønedom – sagde landhajerne, når han lå bedøvet i rendestenen. Sandheden er, at han ikke blot var som en fremmed fugl fra en fremmed klode, men et menneske, som var uvant med stærke drikke og trængte til nogle glade dages frihed, en mand, der med næsten barnlig tillid og ærlighed håbede at møde tilsvarende følelser og øjne et glimt af det paradys, vi alle drømmer om.

Et voldsomt temperament og en passende blanding af humør og fändenivoldsk mod karakteriserede den tids matroser. Derimod samlede de hverken på penge eller gods og ejede i bedste fald kun, hvad der kunne rummes i en køjesæk, ofte ikke andet, end hvad de bar på sig. Under de forhold gik mange rundt Kap Horn vinterdage uden søstøvler og ordentligt olietøj. Jeg har gjort det selv, fordi det, jeg havde ved rejsens begyndelse, var købt i et skibs slopkiste og så dårligt, at jeg ærgerlig hev det overbord, før vi nåede 50 graders sydbredde. Til gengæld

var det almindeligt, at dæksvagten lånte frivagtens søtøj og frivagten dæksvagtens køjetøj. Man må dog ikke fristes til at tro, at vi var barmhjertige samaritanere. Vi krævede meget af os selv, og enhver sørgede som regel først og fremmest for sit eget velbefindende uden forventning om, at andre skulle hjælpe ham.

Sølivet udviklede en mentalitet, der ikke let gav op selv under de mest krævende tilskikkelser. Enhver vidste for eksempel, at han ikke kunne vente megen sympati fra sine kammeraters side, hvis han blev syg, for de måtte tage hans tårn ved ror og på udkik og i det hele taget arbejde hårdere uden vederlag. Men de kendte noget til, hvad det vil sige at sulte, fryse og slide over evne, så under visse omstændigheder vist ikke ringe medfølelse overfor en iøvrigt god kammerat, der var slået ud.

Nøjsomheden var eventyrlig stor. Kosten var akkurat tilstrækkelig til at holde liv i os og tilberedningen så enkel som mulig. Ved indkøb af proviant skelnedes skarpt mellem mandskab og officerer. Hændte det, at der blev givet noget ekstra, fordi skibet var reddet ud af en særlig vanskelig situation, eller det var juledag, kunne en dram eller et måltid kaste glans over flere dage. Efter en orkan med mange havarier i det nordlige Atlanterhav, hvorunder kaptajnen havde anset vor undergang for vis, blev der lavet pudding til os i lukafet. Desværre havde kokken i første omgang brugt salt i stedet for sukker, så den brændte som ild. Der kunne naturligvis ikke være tale om at lave en anden, så den blev spist. Siden smagte al pudding bedre end nogensinde.

Det var almindeligt, at matroserne i den sidste ende af lange rejser af mangel på tobak røg tørrede teblade og kaffegrums under forsøg på at opnå det velvære, tobaksrygning fremkalder. Som modvægt overfor mange savn blev der givet os nok at bestille. Det skyldtes dels et påskønnelsesværdigt ønske om at holde skibet i smuk og sødygtig stand, dels brutale og stupide overordnede ønsker om „at holde djævelen stangen“, hvilket betyder at lade folk slide så hårdt, at de glemmer deres krav på at blive behandlet som medmennesker. I de færreste store langfartsskibe var der arbejdsvagt, til gengæld blev vi som oftest holdt i ånde på vagten, undertiden selv om natten, og i mange skibe var det forbudt matroserne at tale sammen under arbejdet. (Jeg tænker her på

en Fanøbark, hvor jeg gjorde tjeneste som matros i 19 måneder.) Naturligvis var de fleste skibe bedre, i andre blev vi behandlet som slaver.

Den, som forestiller sig, at det måtte skabe et glimrende sammenhold i ruffet, er genstand for en fejltagelse. Mentaliteten gik snarere i retning af, at hver mand udviklede sin egen personlighed og stred for at klare sig selv. Ganske vist hændte det, at en tog ledelsen i ruffet under visse omstændigheder; men der skulle en mand af usædvanlig stort format til og med usædvanlig gode egenskaber.

Med så vidt forskellige personligheder, nationer og racer udviklede små meningsforskelle sig let til blodige slagsmål, der undertiden kunne koste den ene part livet, undertiden resultere i et uforsonligt had eller et urokkeligt venskab. Det var enten – eller – ingen mellemting. I land følte vi os mere som brødre, fordi vi så os omgivet af mennesker, der ikke forstod os.

Kendskab til kvinder var selvfølgelig minimalt og betonet af den mest primitive erotik og en antydning af den sentimentalitet, man kan finde hos troende katoliker i forholdet til jomfru Marie. En eneste gift mand sejlede jeg sammen med i løbet af de år, jeg tænker på. Så vidt jeg kunne skønne under 14 måneders samvær, havde ægteskabet ikke virket skadeligt på hans sømandsind. Hans kone boede i Norge, og da vi afmønstrede i Baltimore, gik han efter at have sat sin afregning over styr i et dundrende sold om bord i den amerikanske fuldrigger „Shenandoah“ på rejse rundt Hornet til Frisco. Undertiden kunne en eller anden under påvirkning af naturlig og ægte følsomhed røbe navnet på en slags „fast“ kæreste et eller andet sted – oftest i fædrelandet – men jeg har aldrig oplevet, at de mødtes igen. En særstilling indtog omtalen af en mands mor.

Lige overfor Poplars fattiggård lå en beværtning „Den én-armede sømand“ på hjørnet af High Street og Rook Street. Her oplevede jeg en aften følgende:

Lokalet var fuldt af folk med blikket vendt mod en mand,

som havde anbragt sig ved væggen til venstre for døren, en radmager mand med uredt, mørkt hår og et ansigt præget af sult. Tøjet var ikke syet til ham, men rigeligt stort, skønt hans skuldre var brede. Mellem brystet og de foldede hænder, der var en sømands grove grabber, holdt han en slidt sort filthat af amerikansk façon. De mørke, vagtsomme øjne røbede, at han var ædru som et skelet. Formodentlig havde han allerede sagt eller sunget noget fængslende, da jeg kom, for her var stille, da han gav sig til at recitere indledningsdigtet til „Hiawatha“ :

Should you ask me whence these stories,
whence these legends and traditions . . .

Da han sluttede, så han hen for sig med et blik, der gennemtrængte alt det nærværende, og sagde højtideligt: – „Hiawatha“ er til ære for min mor, og Vorherre må vide, hvor hun er nu. Da jeg var dreng for evigheder siden, boede vi ude på Martha's Vineyard, hvor Edens Have dengang lå hele sommeren med hellige engle og græssende lam og løver. Om vinteren teltede djævelen derude og sprang nøgen omkring, mens snestorme fra fastlandet flåede skindet af alt levende.

Min mor var ikke af dem, der sad hjemme og sladrede, når min gamle lå på søen. Om vinteren var hun kok for et gäng på halvtredsindstyve mand, der fældede træer på New Hampshires og Vermonts bjergskråninger, og hun var som en mor for hver eneste mand. De tilbad hende for hendes havregrøds, bagte brune bønners, gode humørs og elskelige sjæls skyld. Hun havde altid mine små søskende og mig med, og om foråret fulgte vi tømmerflåderne ned ad Connecticut River. Jeg siger jer, drenge, at den, der ikke har oplevet al den hurlumhej, der blev, når mor kom med sine mænd og tømmeret, har ikke begreb om, hvad det betød at holde sjov og være søn af sådan en mor og være sammen med sådanne karle. – Jesus Kristus – spørger jeg altid efter sangen til min mor – hvor er hun og alt det henne, der var engang? –

Jeg har kendt nogle stykker, der viste en næsten lige så grænseløs beundring for deres mor. Han havde forøvrigt sejlet med barken „Hans“ af Fanø, havde også været hvalfanger en tid,

men betroede mig, at han måtte opgive det, fordi han græd, hver gang de harpunerede en hval. Der var desuden det særegne ved ham, at han omtalte sin far i begejstrede vendinger overfor tilhørerne den aften.

– Min far – sagde han – sejlede med hvalfangerne ude fra Nantucket eller inde fra New Bedford, og der blev sagt, at han var den bedste harpunerer fra Martha's Vineyard. Jeg husker ikke rigtigt, hvordan han så ud; men han var en picomand fra Azorerne, og det er folk, kan I stole på. –

Han sang den gamle vilde :

High are the waves, fearce, gleaming,
High is the tempest roar!
High the sea-bird screaming!
High the Azore!

– Den sang er til ære for min far og skulle være så lang som syv hvalliner, for far gik væk mellem Sandwich gruppen og South Georgia. Han var harpunerer i en af bådene, der jog en flok spermhvaler. Fra et af de andre fartøjer blev der sagt, at far havde fået „fast fisk“, og at båden fløj på slæb østover som en hvid fugl. Mon Gud ved, hvad han selv sagde? Jeg ved det. – Muntre mænd, vi skal lanse ham, før mørket falder på, eller slæbe herligt efter ham til den yderste dag. Hal ind, I sønner af Jesus, hvis han slækker. –

Det var sent på dagen, satan i sydvest sendte et helvedes vejr over dem, og ingen så dem siden; men jeg ved, hvor han er. – Han pegede mod syd over High Street, tværs igennem fattiggården, over hundeøen, Themsen, gennem London, Surrey, Sussex og videre. – Under drivisen på banken sydost for South Georgia ligger han på tusinde favne vand og lytter efter det næste: „There she blows“. –

Her var vist ikke andre hvalfangere til stede den aften, men søfolk, som havde trampet rundt gangspil i firemastere og slået næverne i mærsefald til rungende shantyer under strækning af sejl på fjerne sydlige have. De vidste, hvad en god sang, en god mand og en god pige er værd, når der er brug for dem. –

Nu må jeg tænke på vore sange. Hvordan skulle vi have kun-

net sejle skibene dengang uden dem og navnlig shantyerne. Under visse forhold betød de alverden for os, de oversentimentale såvel som de hårdkogte; men de kræver et kapitel for sig, og det sentimentale er de fleste bange for at røre ved nu til dags for at sige det med mel i munden.

Tusinde episoder ville jeg kunne referere til belysning af sømandssind i sejskibe indenfor den snævre ramme, jeg har valgt. Jeg kan ikke dy mig for at antyde, hvorfor den tids matroser efter korte ophold ved land bestandig søgte tilbage til det farlige liv i hårde skibe præget af slid, sult, saltvand, solskin, storme og stille. Spurgte nogen en af dem, svarede han måske, at det vidste han ikke; men sådan var det. Som regel trak han på skuldrene og fik et udtryk, der røbede, at han var en af de højtriggede sejleres, de vide oceaners og horisontens udkårne elskere, besat af deres trolddom og slået med vanvid.

Mærkede vi de lange dønninger under os, længtes vi efter de lange sejskibsruiter, passerede vi grønne øer, ønskede vi at gå i land og nyde det livsalige syn af græssets og blomsternes henrivende farver, så vi nøgne fjeldtoppe blåne i det fjerne eller sneklædte vulkankegler rødme i morgensol, drømte vi om at bestige dem, og lå vi til ankers på en flod, gik tankerne til dens kilder – bestandig bort fra det nære mod det fjerne og uopnåelige.

– En meningsløs tilværelse i længsel, slaveri og fattigdom – vil de fleste vel sige; men vi tænkte: – Et storslået og mandigt liv i et hjem uden grænser, for i længsel er der håb, i slid er der styrke og i fattigdom mod, for den har intet at miste.

Engang hørte jeg en sige: – Jeg har lært så lidt og opnået så lidt, alligevel er jeg rig, for jeg har en drøm i mit hjerte. –

Det kunne de fleste af os skrive under på. Nu er vi så godt som døde og betyder mindre end ingenting. Jeg længes efter hver eneste en fra dengang og sørger, fordi vi aldrig mere skal ses, for vi var brødre.

Vi hørte til i sejlerne, der for
den gamle klode rundt i sol og regn,
og elsker dem endnu fra stævn til ror,
som andre elsker deres barndomsegn.

Passatens sange gennem skudens rig
og søens spil derude for en slør
blev gennem vore ører til musik,
der toner, til den sidste af os dør.

Og grubler vi ved kakkelovnens krog,
fornemmes brave vestenvindes sang,
og ud af mørket stiger sejl og skrog,
mens have hvisker sit : Der var engang . . .

Vi ligner ikke tidens travle mand
og kaldes for et fremmed folkefærd,
en hjemløs flok foruden fædreland,
en skare drømmere af ringe værd.